

тер. Всеукр. науково-практичн. конфер. (Одеса, 8-9 листопада 2019 року). За заг. ред. д.ю.н., професор Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2019. С. 236-239.

5. Міжнародний комерційний арбітражний суд. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т.3, 792 с.

6. Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України: матеріал з Вікіпедії: вільної енциклопедії. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%>

Достдар Руслана Миколаївна,

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова*

РЕЧОВЕ ПРАВО НІМЕЧЧИНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РЕЧОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Конституцією України закріплений головний обов'язок держави – утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Повага та забезпечення прав людини є одним із керівних напрямків діяльності і Європейського Союзу відповідно до цілей та принципів цієї організації, закріплених в установчих договорах. В сучасних умовах євроінтеграції роль речового права є дуже великою, тому, що є необхідність вдосконаленні норм цивільного права та формування відносин приватної власності в Україні, визначення та однозначного розуміння базових категорій речового права, які є правовим обґрунтуванням набуття речових прав на майно, право користування та володіння чужим майном, необхідністю використання для поглибленого дослідження правової природи виникнення речового права у країнах західної Європи, в тому числі і Німеччини, та дослідження їх впливу на цивільне законодавство України у сфері речового права. Історико-правові дослідження засвідчують, що тільки ті держави, у яких речове право визначає всі інші відносини та перебуває у центрі правової системи, претендують називатися правовими і демократичними.

Речові відносини завжди були одним із центральних об'єктів дослідження.

Аналіз наукової літератури свідчить, що основні поняття та принципи речового права в системі українського законодавства є дуже по-

пулярною тематикою і неодноразово досліджувались вітчизняними правниками. Так, тематиці речового права були присвячені роботи таких авторів як: В. Нагнибіда, Р. А. Майданик, О. О. Михайленко, С. О. Погрібний, О. М. Роїна, Є. О. Харитонов та багато інших.

Практика запозичення або рецепція права однієї країни (правової системи) іншими при формуванні власної правової системи є доволі розповсюджена в правотворчості. Так, німецька правова система більш вплинула на правову систему країн, які були історично тісно пов'язані з Німеччиною, а саме: Австрія, Угорщина, Швейцарія, прибалтійські держави, Туреччина тощо. І цьому є доволі просте пояснення. З багатьма зазначеними вище країнами у Німеччині були і є доволі міцні культурні та економічні зв'язки. Певний вплив німецьке право справило і на речове право України.

Відродження речового права в законодавстві України почалося з розробки та прийняття Цивільного кодексу України, книга третя якого має назву «Право власності та інші речові права».

Важливо зазначити, що на початку, у первинній редакції чинного Цивільного кодексу України, систематика речових прав була ближчою все ж таки до країн романської групи (можливо дався в знаки минулий дореволюційний досвід розвитку вітчизняного законодавства), де речові права на чуже майно формувались навколо так званої групи речових прав користування, з тією, зокрема, особливістю, що до них як самостійне речове право долучили й право володіння. Здавалось би, що від розгалуженої систематики речових прав за зразком тієї ж Німеччини, де вона має трьохланковий поділ обмежених речових прав відповідно до їх змісту, Україна нібито відмовилась, проте у грудні 2005 р. відбулись докорінні зміни. До статті 190 ЦК України введено частину другу, в ній сформульовано загальну формулу визначення кола речових прав в Україні із далекосяжними наслідками її можливого застосування.

Відзначимо, що німецьке речове право в українській юридичній літературі зазвичай згадується лише в ретроспективному ракурсі при комплексному дослідженні історії джерел права зарубіжних країн. Наразі відсутні комплексні дослідження як німецького цивільного законодавства загалом, так і німецького речового права зокрема.

Проаналізував як вітчизняну, так і світову літературу щодо становлення та розвитку речового права, в цьому процесі, необхідно особливу увагу звернути на римське право, яке стало взірцем для за-

позичення правових конструкцій; Цивільний Кодекс Наполеона та Німецьке цивільне Уложення, як першим кодифікаціям цивільного права, де речове право займає неабияке місце.

До кінця XIX ст. в Німеччині римське право було невичерпним джерелом і класичним зразком для створення норм німецького права. Зокрема, вплив римського права позначився на структурі Німецького цивільного Уложення. Його фундамент становило те німецьке право, в якому асимілювались досягнення римської правової форми.

В результаті дослідження було виявлено, що європейська наука розвивалася на основі рецепційованого римського права. Це пов'язано з тим, що римське право є однією з підвалин сучасної європейської цивілізації, а від того, наскільки великим буде вплив римського права в Україні, значною мірою залежить готовність нашої держави до інтеграції в європейську спільноту.

Насьогодні існує нагальна потреба наукового пошуку у даному напрямку, щоб окреслити основні поняття та принципи речового права в Німецькому цивільному Уложенні (далі НЦУ), та найбільш імплементованій його частині – книги третьої, яка регулює правовідносини у сфері речових прав.

За своєю структурою норми речового права Німеччини є дуже спорідненими з українськими нормами речового права. Потрібно зазначити, що німецьке речове право являє собою систему норм права, що регулюють відносини, які виникають при володінні особою майном. «Інститут речового права найбільш яскраво виражає сутність цивільного кодексу, – зазначає К. І. Батир, – Уложення ділить всі речі на земельні ділянки та рухомі речі, вимогливо розрізняючи правовий режим рухомих і нерухомих речей. Рухомістю вважається все, що не є земельною ділянкою і його приналежністю, міцно пов'язаної з ґрунтом (§ 94). Уложення – перший цивільний кодекс, який містить численні положення про право власності на рухомі речі, зокрема цінні папери, що пов'язано зі зростанням їхньої ролі в цивільному обороті» [1].

Даючи загальну характеристику німецького речового права, необхідно зазначити, що воно побудовано на власних принципах, як і інші книги НЦУ. Зазначимо, що для українського речового права таких принципів законодавець не визначає і регулювання речових прав в Україні відбувається на загальних принципах цивільного законодавства.

«Правова категорія «речове право» в НЦУ законодавчо не визначена, – зазначає Р. М. Гейнц, -Основним речовим правом є право власності, яке може бути повним або неповним (обмеженим). Власник речі може поводитися з річчю на свій розсуд і усувати інших від будь-якого впливу на неї. Неповне право власності розглядається як різновид обмежених речових прав. НЦУ не дає визначення суб'єктивного права власності через перелік правомочностей власника щодо свого майна. Володіння в НЦУ визначається не як право, а факт, який фіксує та підтверджує певний стан речей. Відповідно, право власності та володіння протиставляються один одному як право і факт» [2, с. 56].

Одним з основних елементів німецького речового права є об'єкт. Під об'єктом в німецькому речовому праві розуміють тільки речі, тобто фізичні об'єкти (§ 90 НЦУ). А право власності, у свою чергу, виникає лише щодо речі. Зазначимо, що українське цивільне законодавство також не визнає поділу речей на тілесні та безтілесні, оскільки згідно зі ст. 179 ЦК України річ має бути предметом лише матеріального світу. Втім, завдяки існуванню такої категорії як майно, проблем щодо цієї ситуації не виникає, оскільки зміст категорії «безтілесна річ» фактично охоплюється і є частиною змісту правової категорії «майно».

Тварини за німецьким речовим правом не вважаються речами, але, на практиці, питання щодо них вирішують в контексті поняття речі як і в українському праві (ст. 180 ЦК України). Також земельні ділянки представлені як речі. При цьому земельна ділянка визначається як відмежована частина поверхні Землі, яка зазначена в інвентаризованому описі в розділі поземельної книги разом з усією нерухомістю розташованою на ній.

Також в німецькій юридичній доктрині, як доповнення до розкриття змісту поняття предмета речового права, визначається такий термін, як «неосяжні речі» – це такий клас речей, як вода, повітря (речі загального користування), електричний струм, людське тіло (вважається неосяжною річчю не тому що складається не із матерії, а тому, що є носієм прав та обов'язків), програмне забезпечення. Як наслідок, тепло, світло, звук, електрика та інші види енергії, незалежно від їх фізичних властивостей, не розглядаються в Німеччині як традиційні предмети, до яких можна фізично доторкнутися, а відтак не регламентуються нормами речового права та права власності зокрема. Для таких речей, щоб вони могли бути предметом правовідносин,

необхідне їх кількісне та просторове відокремлення, тобто як воду відокремлюють в ємкості, газ – у балоні, а програмне забезпечення на цифровому носії – до тих пір, поки вони не відокремлені у просторі, вони не належать до категорії речей з точки зору речового права Німеччини. При втраті своїх просторових меж (наприклад, витік газу), такі речі не можуть більше бути предметом правовідносин.

Крім того, у §94 НЦУ закріплено, що будівлі та інші нерухомі об'єкти які знаходяться на земельній ділянці – це суттєві складові частини. Суттєві складові частини не можуть бути предметом правовідносин окремо від основної речі. В п. 2 §94 НЦУ зазначено, що рухомі речі, які були доставлені на земельну ділянку для будівництва нерухомого об'єкта також є суттєвою складовою частиною земельної ділянки.

Зазначимо, що НЦУ містить норми, які регулюють приналежність. Приналежність – це така річ, яка не являє собою складову частину материнської речі. Мова йде про рухому річ, приналежну до іншої, яка служить для досягнення певних економічних цілей останньої (п. 2, ст. 97 НЦУ) і перебуває у відносно однаковому просторі з нею. Розділення головної речі та приналежності можливе, але тільки за особливими рішеннями, оскільки такі речі перебувають у тісному економічному зв'язку. Таким чином за статтею 926 НЦУ передбачається, що передача земельної ділянки у власність супроводжується передачею всіх приналежностей, які знаходяться на ній, якщо сторони не домовилися про інше.

Як уявляється, цікавими є норми НЦУ щодо прибутку, що визначається як плоди певної речі або права, а також переваги, які надають можливість вжити ці плоди. Разом з тим німецьке законодавство розрізняє плоди на 3 групи: плоди речі (стаття 99 НЦУ); плоди права, наприклад, добуті корисні копалини є плодами права на видобуток цих копалин (пункт 2 статті 99 НЦУ); плоди як доходи, тобто такі плоди, що отримуються в результаті певних правовідносин (пункт 3 статті 99). Правовідносини осіб, які можуть бути власниками таких плодів та механізм їх передачі регулюються за статтями 953-957 НЦУ.

При дослідженні Німецького цивільного Уложення в частині об'єктів цивільних правовідносин та співвідношенні аналогічної частини Цивільного кодексу України (глава 13 ЦК України), виявилось, що остання має більш вузьку та одноманітну нормативну базу порівняно з НЦУ.

Отже, можна зробити висновок, що німецьке цивільне законодавство в частині речового права є самобутнім та самодостатнім, воно вплинуло свого часу не лише на цивільне законодавство України, а і на законодавство багатьох інших країн світу. Так в Україні відбувся процес рецепції норм німецького законодавства і про це свідчать норми чинного Цивільного кодексу України. Потреби цивільного обороту та досвід застосування інституту речового права у інших розвинених країнах світу обумовили законодавче закріплення у Цивільному кодексі України права особи здійснювати певний комплекс юридичних можливостей стосовно свого чи чужого майна, які полягають у безпосередньому пануванні над річчю і використанні у тому чи іншому відношенні її корисних властивостей.

Сучасна доктрина речових прав в Україні в багатьох аспектах і досі зберігає наступництвості відносно дореволюційного цивільного права та втілює в собі передовий досвід та напрацювання інших країн світу, передусім Німеччини, застосовуючи їх з урахуванням особливості вітчизняного цивільного права та українських правових традицій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батыр К. История государства и права зарубежных стран: учеб. – 4-е изд. перераб. и доп. М.: ТК Велбі, 2003. 496с. URL:https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/batur/22.php
2. Гейнц Р. М. Речові права за законодавством Німеччини. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. Вип. 42. С.45-58.

Кривенко Юлія Василівна,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут виконання договірних зобов'язань є досить вагомою категорією у цивільному праві, оскільки тісно пов'язаний з юридичними та фактичними діями учасників цивільних правовідносин.

Правове регулювання відносин за кредитним зобов'язанням, не закінчується укладанням договору. Слід зазначити, що не менш важ-